

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

УДК: 347.7

Зверховська Валентина Францівна

кандидат юридичних наук,

доцентка кафедри судової медицини та права

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Zverkhovska Valentyna

PhD in Law, Associate Professor of the Department of Forensic Medicine and Law

National Pirogov Memorial Medical University

ORCID: 0000-0002-6135-4211

Жарлінська Раїса Григорівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцентка кафедри менеджменту та маркетингу

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Zharlinska Raisa

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of Department of Management and Marketing

National Pirogov Memorial Medical University

ORCID :0000-0002-6135-4211

Адамчук Оксана Феліксівна

кандидат юридичних наук,

доцентка кафедри судової медицини та права

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Adamchuk Oksana

PhD in Law, Associate Professor of the Department of Forensic Medicine and Law

National Pirogov Memorial Medical University

ORCID: 0000-0001-9387-8434

Вергелес Костянтин Миколайович

*доктор філософських наук, професор кафедри,
проректор ЗВО з науково-педагогічної та виховної роботи
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова*

Vergeles Kostiantyn

*Doctor of Sciences (Philosophy), Professor,
Vice-rector of the Scientific and Academic and Educational Work
National Pirogov Memorial Medical University*

ORCID: 0000-0001-5695-7862

**КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
CULTURAL VALUES IN HEALTHCARE AS AN OBJECT OF
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS**

***Анотація.** Вступ. У сучасному світі культурні цінності в охороні здоров'я відіграють важливу роль у збереженні історичних медичних знань, фармацевтичних традицій та біоетичних норм. Водночас відсутність належного правового регулювання ускладнює їх охорону та захист від комерційного використання без згоди носіїв традиційних знань. У статті розглядається правовий режим культурних цінностей у сфері охорони здоров'я як об'єктів права інтелектуальної власності.*

***Мета.** Метою дослідження є аналіз правових механізмів захисту культурних цінностей у сфері охорони здоров'я та розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавства України з урахуванням міжнародного досвіду.*

***Матеріали і методи.** У дослідженні використано загальнотеоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння), юридичний аналіз норм національного та міжнародного законодавства, а також*

компаративний підхід для вивчення досвіду ЄС, Індії та інших країн щодо захисту традиційних знань.

Результати. У статті проаналізовано поняття «культурні цінності» та «культурна спадщина» у сфері охорони здоров'я, їхній зміст у національному та міжнародному праві. Встановлено, що традиційні медичні знання, історичні медичні практики, фармацевтичні рецептури та документальні джерела є складовими культурної спадщини, однак їхній правовий захист залишається фрагментарним. Виявлено недостатню визначеність цих понять у чинному законодавстві України, що ускладнює їх охорону як об'єктів інтелектуальної власності. В процесі аналізу міжнародного досвіду охорони культурних цінностей в охороні здоров'я з'ясовано наявність правових механізмів захисту культурних цінностей у сфері охорони здоров'я у різних країнах, зокрема, в Індії, де діє цифрова бібліотека традиційних знань (Traditional Knowledge Digital Library) і використовується для запобігання незаконному патентуванню етномедичних знань; у країнах Європейського Союзу, де діють механізми патентного права та регулювання біопіратства; Бразилії, де ухвалено закони про захист біоресурсів та прав корінних народів на їхні традиційні знання. Виявлено, що міжнародні організації, такі як ВООЗ, ВОІВ та ЮНЕСКО, активно розробляють механізми захисту традиційних медичних знань, проте їх імплементація в національне законодавство залишається обмеженою. В процесі аналізу нормативних актів України виявлено, що законодавство не містить спеціальних норм щодо реєстрації та охорони традиційних медичних знань. Відсутність правових механізмів захисту сприяє їхньому комерційному використанню без згоди носіїв традиційних знань, що може призводити до біопіратства. Існуючі норми інтелектуальної власності не охоплюють традиційні медичні знання у повному обсязі, що ускладнює їхню правову охорону.

Запропоновані напрями вдосконалення законодавства, зокрема, розширення правової охорони культурних цінностей у сфері охорони здоров'я через внесення змін до законодавства України, розробка національного реєстру традиційних медичних знань, що дозволить їх офіційно фіксувати та забезпечити правовий захист, включення положень про захист традиційних медичних знань у законодавство про інтелектуальну власність та нематеріальну культурну спадщину, гармонізація законодавства України з міжнародними нормами, зокрема шляхом ратифікації Другого Протоколу до Гаазької конвенції та імплементації положень Угоди ТРІПС щодо охорони традиційних знань, посилення співпраці з міжнародними організаціями та запровадження механізмів контролю за використанням традиційних медичних знань у фармацевтичній промисловості.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на розробці ефективного законодавчого механізму захисту культурних цінностей в охороні здоров'я та посиленні міжнародного співробітництва у сфері охорони культурної спадщини, що дозволить ефективніше запобігати несанкціонованому використанню традиційних медичних знань.

Ключові слова: *культурна спадщина в охороні здоров'я, культурні цінності в охороні здоров'я, інтелектуальна власність, традиційні медичні знання, правове регулювання.*

Summary. *Introduction. In the modern world, cultural values in healthcare play a crucial role in preserving historical medical knowledge, pharmaceutical traditions, and bioethical norms. At the same time, the lack of proper legal regulation complicates their protection and safeguards against commercial exploitation without the consent of traditional knowledge holders. This article*

examines the legal framework of cultural values in the healthcare sector as objects of intellectual property rights.

Purpose. The objective of this study is to analyze the legal mechanisms for the protection of cultural values in healthcare and to develop proposals for improving Ukrainian legislation, taking into account international experience.

Materials and methods. The study employs general theoretical methods, including analysis, synthesis, and comparison, as well as legal analysis of national and international legislation. A comparative approach is applied to examine the experiences of the European Union, India, and other countries in protecting traditional knowledge.

Results. The article explores the concepts of "cultural values" and "cultural heritage" in healthcare, as well as their legal status in national and international law. It has been established that traditional medical knowledge, historical medical practices, pharmaceutical formulations, and documentary sources constitute elements of cultural heritage; however, their legal protection remains fragmented. The insufficient legal definition of these concepts in Ukrainian legislation complicates their recognition as objects of intellectual property rights.

The analysis of international experience in protecting cultural values in healthcare reveals various legal protection mechanisms in different countries. In India, the Traditional Knowledge Digital Library is used to prevent the illegal patenting of ethnomedical knowledge. In the European Union, patent law mechanisms and biopiracy regulations apply, while in Brazil, laws have been enacted to protect bioresources and the rights of indigenous peoples to their traditional knowledge. It has also been determined that international organizations such as WHO, WIPO, and UNESCO actively develop mechanisms for the protection of traditional medical knowledge, although their implementation in national legislation remains limited. The study further identifies gaps in Ukrainian legislation, where no specific provisions exist

regarding the registration and protection of traditional medical knowledge. The lack of legal protection mechanisms enables their commercial use without the consent of knowledge holders, potentially leading to biopiracy. Moreover, existing intellectual property norms do not fully cover traditional medical knowledge, complicating its legal protection.

The study proposes several key measures for improving legislation. These include expanding legal protection for cultural values in healthcare through amendments to Ukrainian law, developing a national register of traditional medical knowledge to ensure official documentation and legal safeguarding, and incorporating provisions on the protection of traditional medical knowledge into intellectual property and intangible cultural heritage legislation. Additionally, the study recommends harmonizing Ukrainian legislation with international standards by ratifying the Second Protocol to the Hague Convention and implementing the provisions of the TRIPS Agreement concerning traditional knowledge protection. Strengthening cooperation with international organizations and introducing regulatory mechanisms to monitor the use of traditional medical knowledge in the pharmaceutical industry are also proposed.

Discussion. Future research should focus on developing an effective legislative framework for the protection of cultural values in healthcare and enhancing international cooperation in the field of cultural heritage protection. This would facilitate more effective prevention of the unauthorized use of traditional medical knowledge.

Key words: *cultural heritage in healthcare, cultural values in healthcare, intellectual property, traditional medical knowledge, legal regulation*

Постановка проблеми. Становлення системи охорони здоров'я в Україні значною мірою залежить від впровадження інноваційних технологій, а також від збереження та правового захисту традиційних знань і культурних цінностей, що мають значний вплив на розвиток медичної

науки і практики, медичної етики, фармації та біотехнологій. Наразі медична наука активно використовує традиційні знання і практики, що формувалися протягом століть. У цьому контексті культурні цінності в сфері охорони здоров'я є не лише складовою нематеріальної спадщини, але й важливим ресурсом для інновацій. Як зазначає Dutfield G. (2017) [1], «традиційні медичні знання часто є основою для створення нових фармацевтичних препаратів та методів лікування, що робить їх значущими для сучасної науки».

В Україні традиційна медицина збереглася, зокрема, у вигляді народної фітотерапії, цілительства, апітерапії, методів мануальної терапії тощо, які активно використовуються в етномедицині. Значна частина цих знань передається поколіннями в усній формі та не має правового захисту. На рівні чинного законодавства немає чіткого механізму охорони традиційних медичних знань, їх правовий статус залишається невизначеним, а правовий захист - проблематичним, оскільки вони часто не підпадають під класичні категорії патентного права або авторського права. Це, своєю чергою, створює ризик їх неправомірного використання. Правовий вакуум у сфері захисту традиційних знань в Україні унеможлиблює їх ефективне використання для потреб охорони здоров'я. Крім того, культурна спадщина в охороні здоров'я також піддається серйозним викликам у контексті збройних конфліктів. Дослідження підтверджують, що під час окупації територій України відбувається незаконне вивезення культурних цінностей, включаючи медичні артефакти та історичні документи, що містять рецептури традиційної медицини. Відсутність спеціальних механізмів правового захисту таких об'єктів ускладнює їх повернення та запобігання їхньому знищенню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили такі науковці, як Dutfield G. (2017) [1], Graham H. (2020) [2], Глухачова Н. О. (2023) [3], Гриценко О. А. (2020)

[4], Дуденко Т. В. (2019) [5], Гарига-Грихно М. М., Шимоня І. В. (2018) [6], Андреюк Є. С., Бусол К. І., Коваль Д. О. (2022) [7], Кошиков Д. О. (2022) [8], Мазур Т. В. (2019) [9], Кот С. (2020) [10], Чомахашвілі О. Ш. (2024) [11] та інші. На міжнародному рівні питання правового захисту культурних цінностей у сфері охорони здоров'я розглядаються в межах угод Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), зокрема Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини (ЮНЕСКО, 2003) [12]. В Україні окремі аспекти традиційних знань розглядаються у відповідному законодавстві (Закон України «Про охорону культурної спадщини» [13]). Попри активне обговорення юридичних аспектів традиційних знань в працях вітчизняних та закордонних правників, донині залишаються відкритими такі питання, які потребують врегулювання: визначення чіткого юридичного статусу традиційних медичних знань як об'єкта права інтелектуальної власності; відсутність ефективного механізму комерціалізації таких знань у фармацевтичній та медичній сферах; невизначеність правового захисту біоетичних та культурних аспектів охорони здоров'я в контексті міжнародного права.

Метою статті було обґрунтувати напрями правового захисту культурних цінностей як складової культурної спадщини у сфері охорони здоров'я та запропонувати механізми правового регулювання їх функціонування як об'єктів інтелектуальної власності з урахуванням міжнародного досвіду.

Матеріали і методи дослідження складають загальнотеоретичні методи та підходи до визначення змісту культурних цінностей як об'єкту права інтелектуальної власності. З цією метою використовується система як загально-філософських, загальнонаукових, так і спеціальних методів дослідження. Положення та висновки дослідження ґрунтуються на нормах Конституції України, законів України, а також міжнародно-правових актів у сфері права інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Культурні цінності у сфері охорони здоров'я охоплюють традиційні знання, медичні практики, фармацевтичні розробки на основі етноботаніки, етичні принципи лікування тощо. Загалом терміноконструкція «культурні цінності» потребує розмежування з поняттям «культурна спадщина», оскільки їх об'єкти не співпадають за обсягом і правовим регулюванням.

Таблиця 1

**Визначення дефініцій «культурні цінності» та «культурна спадщина»
в охороні здоров'я**

Автор	Визначення культурних цінностей	Визначення культурної спадщини
Reiser J. (2019) [18]	Сукупність знань та практик, що мають історичну цінність	Об'єкти та знання, що передаються між поколіннями
Murdoch J.H. (2018) [17]	Історично сформовані медичні знання	Офіційно визнані традиційні методики лікування
Зверховська В.В. (2020) [20]	Об'єкти, що мають культурну, історичну чи мистецьку цінність	Спадщина, що зберігається та передається між поколіннями відповідно до національного законодавства
Дуденко Т.В. (2021) [5]	Елементи матеріальної та нематеріальної культури, що мають історичну, наукову чи мистецьку значущість	Нематеріальні знання та об'єкти, які становлять особливу історичну або культурну важливість
Кошиков Д.О. (2022) [8]	Культурні об'єкти, що підлягають охороні в умовах збройного конфлікту	Традиції, знання та матеріальні об'єкти, що становлять історичну цінність для суспільства
Мазур Т.В. (2019) [9]	Культурні цінності як складова міжнародного гуманітарного права	Спадщина, що охороняється відповідно до міжнародних норм (ЮНЕСКО, Гаазька конвенція)
Андреюк Є.С., Бусол К.І., Коваль Д.О. (2022) [7]	Об'єкти культурної спадщини, що потребують захисту під час окупації	Цінності, які підлягають міжнародному захисту відповідно до Гаазької конвенції 1954 р.
Чомахашвілі О.Ш. (2024) [11]	Система знань і практик народної медицини, що передається від покоління до покоління та використовується для лікування і профілактики захворювань.	Сукупність традиційних медичних знань, фармацевтичних рецептів і цілющих методик, що є невід'ємною частиною нематеріальної спадщини людства.
Воронцова К. (2014) [21]	Традиційні знання у сфері охорони здоров'я, що	Інтелектуальна діяльність, що зберігає спадкові знання корінних народів та місцевих громад,

	включають народну, додаткову та альтернативну медицину.	передані в усній або письмовій формі.
Матіос А.О. (2024) [22]	Культурні цінності є важливою складовою міжнародного права та державної політики, пов'язаною з реституцією та охороною культурної спадщини.	Охоплює історичні, юридичні та термінологічні аспекти реституції культурних цінностей, включаючи міжнародні правові механізми захисту
Кот С. (2020) [10]	Культурні цінності є важливою частиною національної ідентичності, що відображає боротьбу за історичну справедливість.	Культурна спадщина – це не лише матеріальні об'єкти, а й духовні надбання, що формують національну пам'ять

Джерело: авторська розробка на основі [5; 7-11; 18-22]

Отже, визначення дефініцій різними авторами демонструє різні підходи до трактування понять «культурна спадщина» та «культурні цінності» в контексті охорони здоров'я. Деякі автори, такі як Reiser J. (2019) [18] та Murdoch J.H. (2018) [17], наголошують на історичній та науковій цінності медичних знань, підкреслюючи їх роль у формуванні традиційних методів лікування та розвитку доказової медицини. Вони акцентують увагу на передачі цих знань між поколіннями та їх значенні для сучасних медичних практик. Інший підхід представлений у дослідженнях Чомахашвілі О. Ш. (2024) [11] та Воронцової К. (2014) [21], які аналізують народну медицину як об'єкт правової охорони. Вони розглядають культурні цінності в охороні здоров'я як сукупність традиційних знань і практик, що є частиною нематеріальної спадщини людства. Особливу увагу приділено проблемам охорони цих знань у рамках законодавства про інтелектуальну власність. Водночас Кошиков Д. О. (2022) [8] та Андреюк Є. С. та ін. (2022) [7] трактують культурні цінності в охороні здоров'я в контексті міжнародного гуманітарного права та захисту під час збройних конфліктів. Вони аналізують механізми охорони культурної спадщини у надзвичайних ситуаціях, зокрема відповідно до Гаазької конвенції 1954 року. Окреме місце займають праці Матіоса А. О. (2024) [22] та Кота С. (2020) [10], які акцентують увагу на питанні реституції та повернення культурних

цінностей, що є важливим аспектом міжнародного співробітництва. Їхні дослідження вказують на необхідність уніфікації правових підходів до визначення статусу культурної спадщини в охороні здоров'я, розширення юридичних механізмів її збереження та імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство. Таким чином, представлені визначення є основою для розробки ефективних правових механізмів захисту культурних цінностей і спадщини в охороні здоров'я. Вони демонструють багатовимірний характер проблеми, що охоплює аспекти історії медицини, міжнародного права, інтелектуальної власності та національної політики збереження спадщини.

Культурні цінності у сфері охорони здоров'я можуть бути розподілені за різними критеріями: за матеріальним характером (матеріальні, нематеріальні), за компонентами охорони здоров'я (медичні практики та методи, медичні установи та об'єкти, медичні артефакти та інструменти), за об'єктами (традиційні медичні знання, фармацевтичні рецепти та ліки, медичні рукописи та документи). Класифікація культурних цінностей у сфері охорони здоров'я дозволяє систематизувати ці об'єкти за різними аспектами та забезпечити їхній правовий захист. Розподіл за матеріальним та нематеріальним характером дає можливість виділити фізичні та інтелектуальні складові медичної спадщини. Класифікація за компонентами охорони здоров'я підкреслює, що медичні практики, інструменти та установи є невід'ємними частинами історії медицини. Останній критерій, що розділяє культурні цінності за об'єктами охорони здоров'я, дозволяє звернути увагу на значення традиційних знань, фармацевтичних практик та історичних медичних джерел для збереження культурної спадщини. Окремі види культурних цінностей, їх зміст та опис наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Види культурних цінностей у сфері охорони здоров'я

Види культурних цінностей	Зміст	Опис
Матеріальні	Медичні артефакти	Старовинні хірургічні інструменти, історичні споруди, анатомічні моделі
Нематеріальні	Традиційні медичні знання	Народна медицина, методи лікування, передані поколіннями, фітотерапія, цілителство
Документальні	Історичні медичні праці	Старовинні медичні рукописи, архівні документи, рецептури
Інституційні	Медичні установи культурної спадщини	Шпитали, університети, що мають історичне значення
Фармацевтичні знання	Використання природних речовин у лікуванні	Знання про цілющі властивості рослин, етноботаніка
Ритуали оздоровлення	Медичні обряди та практики, що мають культурне значення	Традиційні лікувальні ритуали, банні традиції
Біоетичні норми	Традиційні морально-етичні норми медичної практики	Принцип «не зашкодь», цінність людського життя

Джерело: авторська розробка

У міжнародному та національному законодавстві правова охорона культурних цінностей та спадщини здійснюється різними правовими нормами та засобами (таблиця 3).

Таблиця 3

Порівняльний аналіз правової охорони культурної спадщини та культурних цінностей в охороні здоров'я

Правова охорона	Культурна спадщина в охороні здоров'я	Культурні цінності в охороні здоров'я
Норми міжнародного права	Конвенція ЮНЕСКО (2003), Гаазька конвенція (1954)	Окремі міжнародні договори та рекомендації ЮНЕСКО
Норми національного права	Закон України «Про охорону культурної спадщини», Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»	Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про інтелектуальну власність»

Норми права інтелектуальної власності	Обмежене застосування, оскільки спадщина в охороні здоров'я є частиною культурної спадщини без індивідуального авторства	Механізми авторського права, патентного права, географічних зазначень
Визначеність правового режиму охорони в законодавстві	Охороняється як частина національної культурної спадщини, але немає спеціальних правових норм щодо її збереження в сфері медицини	Можуть бути захищені в рамках права інтелектуальної власності або національного реєстру нематеріальної спадщини, але потребують додаткового правового регулювання

Джерело: авторська розробка на основі [12-15]

Таблиця демонструє ключові відмінності між правовим режимом охорони спадщини та культурних цінностей, зокрема на міжнародному та національному рівнях. Культурна спадщина має особливості правової охорони. У міжнародному праві вона визнається загальним надбанням людства, а в національному законодавстві може підлягати державній охороні та правовому регулюванню через механізми авторського та патентного права. В Україні немає спеціального законодавства, яке б визначало культурну спадщину в охороні здоров'я як об'єкт права інтелектуальної власності. У міжнародному праві ці аспекти охороняються переважно за допомогою патентного права та механізмів доступу до генетичних ресурсів (Nagoya Protocol, 2010 [14]). Ключовими документами є Конвенція про біологічне різноманіття (1992), Дохійська декларація щодо Угоди ТРІПС (2001) та документи ВОІВ про захист традиційних знань, Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003), згідно з якими держави зобов'язані захищати культурні традиції та знання. В Україні правова охорона таких об'єктів залишається невизначеною. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [15] передбачає захист нематеріальних цінностей, однак не конкретизує їхню сферу застосування в охороні здоров'я. Це створює правові колізії щодо

комерційного використання традиційних знань у фармацевтичній та медичній практиці, а також захисту прав місцевих громад на свої культурні надбання. Один із можливих шляхів вирішення проблеми – розробка спеціального правового механізму реєстрації традиційних медичних знань як інтелектуальної власності на рівні держави. Наприклад, в Індії діє національна база даних традиційних знань (Traditional Knowledge Digital Library) [16], що забезпечує їх правовий захист та запобігає неправомірному патентуванню. У Бразилії діють закони про захист біоресурсів та права корінних народів. В Європейському Союзі правовий захист етномедичних знань здійснюється через механізми регулювання біопіратства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Культурні цінності у сфері охорони здоров'я є важливим елементом нематеріальної спадщини та потребують ефективного правового захисту. В Україні відсутні спеціальні механізми реєстрації та комерціалізації традиційних знань у сфері охорони здоров'я, що створює ризики їх неправомірного використання. Запровадження системи охорони традиційних знань за аналогією з міжнародною практикою сприятиме як захисту національної спадщини, так і розвитку медичних та фармацевтичних інновацій.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на розробці ефективного законодавчого механізму захисту культурних цінностей в охороні здоров'я та посиленні міжнародного співробітництва у сфері охорони культурної спадщини, що дозволить ефективніше запобігати несанкціонованому використанню традиційних медичних знань.

Література

1. Dutfield G. (2017). Intellectual Property, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions. Edward Elgar Publishing.
2. Graham H. (2020). Biocultural Rights and Traditional Knowledge Protection. Cambridge University Press.

3. Глухачова Н. О. (2023). Гармонізація українського законодавства із міжнародними стандартами захисту культурної спадщини. *Юридична Україна*, 2(16), 47–58. <https://doi.org/10.32850/уу.2023.2.16.5>.
4. Гриценко О. А. (2019). Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування: монографія. Київ: Інститут культурології НАМ України. 256 с.
5. Дуденко Т. В. (2019). Цивільно-правова охорона прав на культурні цінності та їх оборотоздатність. *Вісник Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*, 2, 45–58.
6. Гарига-Грихно М. М., Шимоня І. В. (2018). Контрабанда культурних цінностей в Україні: поняття, проблемні аспекти та шляхи вирішення. *Чернігівські старожитності: зб. наук. праць*. Нац. архітектур.-іст. заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'яткознавства Нац. акад. наук України і Укр. тов-ва охорони пам'яток історії та культури; [редкол.: Ю. О. Соболь (голова) та ін.]. Чернігів: Десна Поліграф, 5 (8), 21–24.
7. Андреюк Є. С., Бусол К. І., Коваль Д. О. (2022). Міжнародні механізми захисту культурних цінностей на окупованих територіях. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*, 3(31), 112–125.
8. Кошиков Д. О. (2022). Правові аспекти захисту культурних цінностей в умовах збройної агресії Російської Федерації. *Juris Europensis Scientia*, 6, 98–107. <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2022.9>.
9. Мазур Т. В. (2019). Імплементация міжнародно-правових норм щодо захисту культурних цінностей у випадку збройних конфліктів у законодавство України. *Південноукраїнський правничий часопис*, 4(3), 152–156. <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.3.34>.
10. Кот С. (2020). Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX — поч. XXI ст.): монографія. Київ: Інститут історії України НАН України, 1020 с.

11. Чомахашвілі О. Ш. (2024). Правове забезпечення народної медицини: аспект інтелектуальної власності. *Прикарпатський юридичний вісник*, 4 (57), 67-71. <https://doi.org/10.32782/ryuv.v4.2024.13>.

12. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, 2003. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> (дата звернення: 10.02.2025).

13. Про охорону культурної спадщини: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 10.02.2025).

14. Nagoya Protocol on Access to Genetic Resourcesю (2010). URL: <https://www.cbd.int/abs/default.shtml> (дата звернення: 10.02.2025).

15. Про авторське право і суміжні права: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 10.02.2025).

16. Council of Scientific & Industrial Research (CSIR), India. *Traditional Knowledge Digital Library (TKDL)*. URL: <https://www.tkdil.res.in/tkdil/langdefault/common/Home.asp?GL=Eng> (дата звернення: 10.02.2025).

17. Murdoch J.H. (2018). *Traditional Knowledge and Intellectual Property*. Cambridge.

18. Reiser J. (2019). *Cultural Heritage Protection in International Law*. Oxford.

19. Dupont Ph. (2020). *Legal Mechanisms for Protecting Traditional Medicine*. Paris.

20. Зверховська В. Ф. (2015). *Культурні цінності як об'єкти цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03*; Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». 212 с.

21. Воронцова К. (2019). *Особа, що отримала право на зайняття народною медициною (цілительством) як суб'єкт права інтелектуальної*

власності у сфері охорони здоров'я. *Теорія і практика інтелектуальної власності*, 1, 86–93.

22. Матіос А.О. (2024). Реституція культурних цінностей в Україні: історичні витоки, міжнародно-правові аспекти та термінологічні виклики. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 4, 249–253.

References

1. Dutfield G. (2017). *Intellectual Property, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions*. Edward Elgar Publishing.

2. Graham H. (2020). *Biocultural Rights and Traditional Knowledge Protection*. Cambridge University Press.

3. Hlukhachova N. O. (2023). Harmonizatsiia ukrainskoho zakonodavstva iz mizhnarodnyimi standartami zakhystu kulturnoi spadshchyny. *Yurydychna Ukraina*, 2(16), 47–58. <https://doi.org/10.32850/yu.2023.2.16.5> [in Ukrainian].

4. Hrytsenko O. A. (2019). *Kulturnyi prostir i natsionalna kultura: teoretychne osmyslennia ta praktychne formuvannia: monohrafiia*. Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy. 256 p. [in Ukrainian].

5. Dudenko T. V. (2019), Tsyvilno-pravova okhorona prav na kulturni tsinnosti ta yikh oborotozdatnist. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu im. Yaroslava Mudroho*, 2, 45–58. [in Ukrainian].

6. Haryha-Hrykhno M. M., Shymonia I. V. (2018). Kontrabanda kulturnykh tsinnosti v Ukraini: poniattia, problemni aspekty ta shliakhy vyrishennia. *Chernihivski starozhytnosti: zb. nauk. prats. Nats. arkhitektur.-ist. zapovidnyk «Chernihiv starodavnii», Tsentr pamiatkoznavstva Nats. akad. nauk Ukrainy i Ukr. tov-va okhorony pamiatok istorii ta kultury*; [redkol.: Yu. O. Sobol (holova) ta in.]. Chernihiv: Desna Polihraf, 5 (8), 21–24 [in Ukrainian].

7. Andreiuk Ye. S., Busol K. I., Koval D. O. (2022). Mizhnarodni mekhanizmy zakhystu kulturnykh tsinnosti na okupovanykh terytoriiakh.

Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy, 3(31), 112–125 [in Ukrainian].

8. Koshykov D. O. (2022). Pravovi aspekty zakhystu kulturnykh tsinnostei v umovakh zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii. *Juris Europensis Scientia*, 6, 98–107. <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2022.9> [in Ukrainian].

9. Mazur T. V. (2019). Implementatsiia mizhnarodno-pravovykh norm shchodo zakhystu kulturnykh tsinnostei u vypadku zbroinykh konfliktiv u zakonodavstvo Ukrainy. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*, 4(3), 152–156. <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.3.34> [in Ukrainian].

10. Kot S. (2020). Povernennia i restytutsiia kulturnykh tsinnostei u politychnomu ta kulturnomu zhytti Ukrainy (KhKh — poch. KhKhI st.): monohrafiia. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2020. 1020 p. [in Ukrainian].

11. Chomakhashvili O. Sh. (2024) Pravove zabezpechennia narodnoi medytsyny: aspekt intelektualnoi vlasnosti. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 4 (57), 67-71. <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2024.13> [in Ukrainian].

12. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, 2003. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention>.

13. Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> [in Ukrainian].

14. Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources. (2010). URL: <https://www.cbd.int/abs/default.shtml>.

15. Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> [in Ukrainian].

16. Council of Scientific & Industrial Research (CSIR), India. *Traditional Knowledge Digital Library (TKDL)*. URL: <https://www.tkdil.res.in/tkdil/langdefault/common/Home.asp?GL=Eng>.

17. Murdoch J.H. (2018). *Traditional Knowledge and Intellectual Property*. Cambridge.

18. Reiser J. (2019). *Cultural Heritage Protection in International Law*. Oxford.
19. Dupont Ph. (2020). *Legal Mechanisms for Protecting Traditional Medicine*. Paris.
20. Zverkhovska V. F. (2015). *Kulturni tsinnosti yak obiekty tsyvilnykh prav: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03; Odesa: Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia»*. 212 p. [in Ukrainian].
21. Vorontsova K. (2019). *Osoba, shcho otrymala pravo na zainiattia narodnoiu medytsynoiu (tsilytelstvom) yak subiekt prava intelektualnoi vlasnosti u sferi okhorony zdorovia. Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, 1, 86–93 [in Ukrainian].
22. Matios A.O. (2024). *Restytutsiia kulturnykh tsinnosti v Ukraini: istorychni vytoky, mizhnarodno-pravovi aspekty ta terminolohichni vyklyky. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 4, 249-253 [in Ukrainian].